

sırığı kargı" taşıdıklarına, ayrıca öncü askerlerin kostanîse sıriklarına kurt derileri sarılmış elvan filandra bayraklarıyla hareket ettiklerine dair bilgiler vermektedir (*Seyahatnâme*, III, 45). Eviya Çelebi ayrıca çöl Araplarının Osmanlı askeriyle at üzerinde mızraklarla savaşlıklarını bir sahneyi de tasvir etmektedir (a.g.e., IV, 52-53). Yine askerin geçişini anlatırken bazlarının elinde altın yaldızlı toplu "kostanîse" denilen mızrakların her birinin kol kalınlığında olup uçlarında kırmızı, yeşil, sarı bayrakların bulunduğu, bazlarının Basra kargı sırikları, gümüş sarıklı sağıri kaplı hiştalar, on yedişer boğumlu kargı sıriklar taşıdığını belirtir. Zikrettiği mızrak çeşitleri arasında Bağdâdî, Basrâvî, Lahsâvî, Ummânî, Kurnâvî kargı sırik mızraklar, Mısır'ın Gavrî tarzı baştan başa Şam demirinden cidâlar, Kastamonu'nun centme mızrakları, sağıri sarılı gümüş telli mızrakları yer alır (a.g.e., IV, 156).

Ateşli silâhların ortaya çıkışıyla önemini yitiren mızrak, 1863 yılında mızraklı süvari alaylarının kurulmasıyla bu tarihten itibaren Osmanlı ordusuna yeniden girmiştir. XX. yüzyıl başlarında da her süvari tümeninin ilk alayı ile Ertuğrul Alayı ve Hamidiye Süvari Alayı erlerinin 2 kg. ağırlığında ve 3,2 m. uzunluğunda mızrak kullanacakları tâlimatla belirlenmiştir (Eralp, s. 50-54). Mızrak bugün savaş silâhları arasında yer almamakta ve sadece sembolik bir değer taşımaktadır (yk. bk.).

BİBLİYOGRAFYA :

Dîvânü lugâti'l-Türk Tercümesi, I, 378, 441, 465; II, 217, 231; III, 241, 420; Nizâmûlîmûk, *Siyâsetnâme* (Köymen), s. 24-25, 118, 174; İbn Bîbî, *Anadolu Selçuki Devleti Tarihi* (trc. M. Nuri Gencosman), Ankara 1941, s. 123; Ahmed b. Mahmûd, *Selçuknâme* (haz. Erdogan Merçil), İstanbul 1977, II, 50; Peçülu İbrâhim, *Peçevî Tarihi* (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1981-82, I, 219; II, 419; Eviya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağılı), III, 45; IV, 52-53, 105, 156; G. C. Stone, *A Glossary of the Construction, Decoration and Use of Arms and Armour*, New York, ts., s. 122, 565; Bahâeddin Ögel, *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara 1984, s. 161, 231; Özden Süslü, *Tasvirlere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri*, Ankara 1989, rs. 11, 16; T. Nejat Eralp, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, Ankara 1993, s. 50-54; *Türk Dünyası Kültür Atlası: Osmanlı Dönemi*, İstanbul 1999, II, 384, 454; Meryem Kaçan Erdoğan, "II. Viyana Seferi'nde (1683) Osmanlı Ordusunun Kullandığı Silahlar ve Mühimmatının Temini", *Osmanlı*, Ankara 1999, VI, 667; Tülin Çoruhlu, "Osmanlı-Türk Kültüründe Savaş ve Sanat", *P Dünya Sanatı Dergisi*, sy. 30, İstanbul 2003, s. 80-81; Pakalın, II, 201, 296-297, 531-532; SA, III, 1346; IV, 1811 (resim).

TÜLIN ÇORUHLU

MIZRAKLI İLMİHAL

Osmanlı ilmihal geleneğinin ilk örnekleri arasında yer alan anonim eser.

Miftâhu'l-cenne olarak da bilinen ve Osmanlılar'da "ilmihal" adının kullanıldığı ilk eser olan *Mızraklı İlmihal*'in müellifi ve hangi tarihte yazıldığı kesin bir biçimde tesbit edilememiştir. Adındaki "mızraklı" kelimesinin kaynağı hakkında kesin bilgi bulunmamakla birlikte bu adlandırma, kitabın genellikle kapağında ya da ilk sayfalarında yer alan sancak ve mızrak şekilleriyle ilgili olabileceği gibi eserin bellirlenebilin tek yazma nüshasında (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 1164) görülen "Mızraklı Efendi" ifadesiyle de (Arpaguş, s. 38) bağlantılı olabilir. Kitapta zikredilen kaynaklar dikkate alındığında *Mızraklı İlmihal*'in XVI. yüzyıldan sonra yazıldığı ortaya çıkmaktadır. Eserin yazma nüshaları arasındaki muhteva farklılıklarını değişik tarihlerdeki matbu nüshalarında da görmekteydir. Bu farklılıklar belirli dönemlerde kitaba ilâvelerin yapıldığını düşündürmektedir. Yazma nüshaya göre kitapta abdest, gusûl, teyemmüm, namaz, oruç, hac, peygamberlerin sıfatları, imanla ilgili hususlar, melekler ve kitaplara iman, Allah'ın sıfatları, eli dört farz, ahkâm-ı şer'iyye, küfür ve şirk konularına yer verilmiştir.

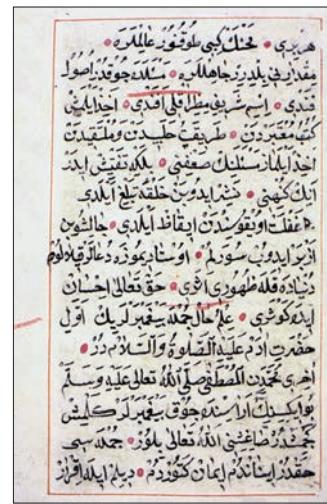
Eserin pek çok baskısının kenarında namaz, dua ve ahlâka dair küçük risâleler bulunmaktadır. *Hacimlerine* göre yapılan tasnifte muhtasar ilmihaller grubunda yer alan *Mızraklı İlmihal*'de aâkâd, ibadet ve ahlâka dair konuların belirli bir sistematîğe göre düzenlenmediği görülmektedir. Meselâ

kitabın başında namaz hakkında kısa bilgiler verildikten sonra oruçla ilgili hükümlere geçilmiş, gusûl, teyemmüm ve abdestin ardından tekrar namazın farzları, vâcipleri, âdâbî vb. konulara temas edilmiş, inanç ve ahlâk konuları ele alınmıştır. Eserde özellikle namaz hakkında ayrıntılı hükümlere yer verilirken zekât, hac ve kurban bahisleri üzerinde kısaca durulmuştur. İnanç, ibadet ve ahlâk konularının bir bütün halinde sunulmaya çalışıldığı kitapta özendirici bir üslûp kullanılarak fıkhi hükümlerin yanında amellerin faziletlerine de degenilmiştir. Ancak bu konuda zaman zaman doğruluğu sabit olmayan bilgilere de rastlanmaktadır (meselâ bk. *Mızraklı İlmihal*, s. 35, 39).

Mızraklı İlmihal'de Hanefî fıkih kitaplarından İbn Nuceym'in *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, Halebi'nin *Mülteka'l-ebhur*, Ebû Bekir el-Haddâd'in *es-Sirâcü'l-veh-hâc* adlı eserlerinin yanı sıra Ebüssuûd Efendi'nin fetvalarına ve Birgivî'nin Türkçे bir ilmihal kitabı olan *Vasiyetnâme*'sine de (*Risâle-i Birgivî*) atıfta bulunmuştur. Eserde genellikle Hanefî mezhebine tercih edilen görüşler bir araya getirilimiş, ihtilâflı meselelere yer verilmemiştir. Bununla birlikte bazı konularda mezhep içindeki farklı görüşler de aktarılmıştır.

Sade bir dilin ve kısa cümleler basit anlatım tekniğinin kullanıldığı *Mızraklı İlmihal* Osmanlı toplumunda en çok okunan ve ezberlenen eserler arasında yer almıştır. Sibyan mekteplerinde din bilgisine başlangıç kitabı olarak, ayrıca camilerde, köy odalarında ve evlerde yaygın biçimde okunması sebebiyle halkın din anlayışını etkilemiştir. Bu yüzden modernleşme döneminde adı zikredilerek sıkça

Mızraklı İlmihal'in ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 1164)

MIZRAKLI İLMİHAL

eleştiirilmiştir. Eser ilki İstanbul'da 1258 (1842) yılında olmak üzere pek çok defa basılmıştır (Özege, III, 1140). *Mızraklı İlmihal* adı ve Latin harfleri ile yayımlanan kitapların önemli bir kısmı metne bağlı kalmaya özen göstermemiştir, bir kısmı ise eserin yalnız adını kullanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mızraklı İlmihal, İstanbul 1306; a.e. (haz. İsmail Kara), İstanbul 1999; Abdülaziz Bey, *Osmanlı Ädet, Merasim ve Tabirleri* (nşr. Kazım Arısan – Duygu Arısan Günay), İstanbul 1995, I, 62; Özege, *Katalog*, III, 1140; Hatiçe Kelpetin Arpaguş, *Osmanlı Halkının Geleneksel İslâm Anlayışı ve Kaynakları*, İstanbul 2001, s. 38-39; Hasan Kurt, *Cumhuriyet Dönemi İlmihal Kitaplarının İtikadi Konulara Yaklaşımı* (yüksek lisans tezi, 1998); Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 66-67; Saadettin Mardin, *Mızraklı İlmihal'in İtikadi Açıdan Tahlili* (yüksek lisans tezi, 1999); ÜÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

MI'CEN
(المجن)

Eskiden Kâbe kapısı ile
Rüknülârâkî arasında bulunan çukur.

Sözlükte "karmak, yoğurmak" anlamındaki *acn* kökünden türeyen *mi'cen* (*mi'-cene*) "çamur karılan, hamur yoğrulan yer" demek olup Kâbe'nin kuzeydoğu duvarının önünde Rüknülârâkî ile Kâbe'nin kapısı arasındaki çukur bu adla anılmıştır. Bunun sebebini zikreden rivayetler arasında en güçlü olanı, Kâbe'nin inşası esnasında Hz. İsmâîl'in inşaat harçını burada karmış olduğu yolundaki rivayettir (M. Ali el-Mağribî, II, 105). Ancak bunun doğruluğunu teyit edecek bir bilgi bulunmadığı gibi adlandırma da son dönemlere aittir. Eski kaynaklarda buradan "Kâbe'nin önündeki çukur" diye söz edilmektedir.

Mi'cen'in ehemmiyetiyle ilgili çok sayıdaki rivayetin en önemlisi, beş vakit namaz farz kılındığında Cebrâîl'in Hz. Peygamber'e namazı burada kılmış olduğunu bildiren nakildir (Fâsî, I, 354-355). Bundan dolayı buraya "musallâ Cibrîl" de denilmektedir. Diğer bir rivayete göre ise Kâbe'nin inşası sırasında Hz. İbrâhim bu yeri kendisi için makam edinmişdir. Daha sonra Resûl-i Ekrem veya bazı rivayetlere göre Hz. Ömer namazı kılanların tavafları engellememesi için bu makamı Kâbe'den biraz uzağa çekmiştir (a.g.e., I, 334-335; bk. MAKÂM-ı İBRÂHÎM).

Bu çukur yeni yerine alınmadan önce makâm-ı İbrâhim'in yerini gösteriyordu.

İbn Cübeyr, burasının Kâbe yıkandığı zaman suların aktığı bir çukur olarak kaldığını söylemiş, Mağribî ise bu bilgiye başka yerde rastlanmadığını belirtmiştir. İbn Cübeyr *er-Rihle'sinde*, Kâbe'nin kapısı ile Rüknülârâkî arasında bulunan havuz binicimindeki çukurun uzunluğunu on iki, enini beş buçuk, derinliğini yaklaşık bir karış olarak, Fâsî uzunluğunu 4, enini $2\frac{1}{6}$ ve derinliğini 0,5 arşın diye kaydetmiştir (*Şifâ' ü'l-ğarâm*, I, 358). İbrâhim Rifat Paşa çukurun derinliğini 30 santim, enini 1,5 m. ve uzunluğunu yaklaşık 2 m. olarak vermektedir. Mi'cen, haciların tavaflarında düşerek sakatlanmalarına yol açtığı için 20 Şubat 1958 tarihinde kapatılmış ve üzerine mermer döşenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ezraki, *Aḥbâru Mekke* (Melhas), I, 350-351; İbn Cübeyr, *er-Rihle*, Beyrut 1400/1980, s. 62; Fâsî, *Şifâ' ü'l-ğarâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 334-337, 351-358; *Mir'âtü'l-Haremeyn*, s. 959; İbrâhim Rifat Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn*, Kahire 1344/1925, I, 267; Hüseyin Abdullah Bâselâme, *Târihu 'imâreti'l-Mescidî'l-Harâm*, Cidde 1400/1980, s. 140 vd.; a.mlf., *Târihu'l-Kâ'beti'l-mu'azzama*, Cidde 1402/1982, s. 186-189; M. Ali el-Mağribî, *A'lâmu'l-Hicâz fi'l-karnî'r-râbi'* 'aşer li'l-hicre, Cidde 1404/1984, II, 105.

SALİM ÖĞÜT

MİCMER

(bk. BUHURDAN).

MİDHAT BAHÂRÎ

(1875-1971)

Mevlevî şeyhi, şair ve edip.

İstanbul'un Eyüp semtindeki Taşliburun Sâdî Dergâhı'nda doğdu. Asıl adı Ahmet Midhat'tır. Bahariye Mevlevîhânesi'ne mensup olduğu ve şiirlerinde "Bahârî" mahlasını kullandığı için Midhat Bahârî diye tanınmış, soyadı kanunundan sonra Beytur soyadını almıştır. Babası Askerî mahkeme başkâtibi Kütahyalı Mehmed Nûri Efendi, annesi Sâdî Dergâhı şeyhi Süleyman Efendi'nin kızı Fatma Âliye Hanım'dır.

Midhat Bahârî babasını küçük yaşıta kaybettiğinden dedesi Şeyh Süleyman Efendi'nin yanında yetişti. İlk dinî bilgileri dedesinden, Şark dilleri ve edebiyatındaki derin kültürünü aile çevresinden ve ailinin seçkin dostlarından edindi. Eyüp Dârûlfeyz-i Hamîdi Mektebi'ni ve Eyüp Askerî Rüşdiyesi'ni bitirdi. İdâdî tâhsilini, daha sonra Ankara defterdarı olan ve o

sırada Bitlis'te görevli bulunan ağabeyi İsmâîl Zihni Bey'in yanında tamamladı. Bitlis İdâdîsî'nden mezuniyetinin ardından İstanbul'da Maliye Nezâreti Kalemi'nde memuriyete başladı. İki yıl sonra Orman Meâdin ve Ziraat Umum Müdürlüğü Kalemi'ne nakledildi. Bir ara Akşehir Hatip Mektebi'nde Türkçe ve edebiyat müallimi olarak görev yaptı. Farsça'yı diğer ağabeyi Mustafa Re'fet Efendi ve Bahariye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'den, Arapça'yı Beyazıt dersiâmlarından ve İstanbul Dârûlfünunu müddrislerinden Hüseyin Avni Efendi'den öğrendi. Hüseyin Avni Efendi'nin diğer derslerine de devam ederek icâzetsnâme aldı. Mehmed Said Efendi'den Arap edebiyatı, *Şâhî-i Buğârî* hâfizi olarak tanınan Said Efendi'den *el-Câmi'u's-şâhîlî*'i okudu. Bu yıllarda Mehmed Said Efendi'nin kızı Fitnat Hanım'la evlendi. Hüseyin Fahreddin Dede'ye intisap ederek çile çikaran Midhat Bahârî, Eyüp Hatuniye Nakşibendi Dergâhı şeyhi Hoca Hüsâmeddin Efendi'den mesnevîhanlık icâzeti aldı. Tekke ve zâviyelerin kapatılmasından kısa bir süre önce Ankara Mevlevîhânesi'ndeki bir sohbet sırasında Midhat Bahârî'nin sözlerinden etkilenen Konya makam çelebi Abdülhalim Çelebi'nin başındaki destarlı sikkeyi çıkarıp ona giydirmesiyle Mevlevî şeyhliği makamına yükselmiş oldu. Dergâhlar kapandığı sırada Kasımpaşa Mevlevîhânesi mesnevîhanıydı.

Türkiye Sanayi ve Meâdin Bankası kulucluca bu bankanın haberleşme Şubesi başkâtıplığına, ardından Sümerbank Alım Satım Şubesi haberleşme bölümü şefliğine getirilen Midhat Bahârî 1945 yılında emekli oldu. 1959'da açılan İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde bir buçuk yıl kadar Farsça okuttu. Rahatsızlığı sebebiyle enstitüden ayrıldıktan sonra Caddebostan'daki evinde ilmî çalışmalarına de-

Midhat Bahârî